

5. Кудактин А. Бурый медведь Западного Кавказа// Охота и охотничье хозяйство. – М., 1975, № 12. – С. 16-17.
6. Кучеренко С.П. Хищные звери леса. – М.: Агропромиздат, 1988. – С. 16-35.
7. Милицкий В., Федичкин П. Бурый медведь в Башкирии// Охота и охотничье хозяйство. – М., 1974, № 6. – 19 с.
8. Строганов С.У. Звери Сибири. – М.-Л.: Изд-во АН СРСР. – 1962. – С. 83-133.
9. Тавровский В.А., Егоров О.В., Кривошесев В.Г., Попов М.В., Лабутич Ю.В. Млекопитающие Якутии. – М.: Изд-во "Наука". – 1971. – С. 416-431.

УДК 630*905.2

*Викл. Н.С. Дворяшина, канд. екон. наук –
Європейський університет, м. Київ*

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАСНІСНОГО СТАТУСУ НА ЛІСОВІ РЕСУРСИ

Наведено актуальні проблеми лісового господарства в Україні. Подано нові аспекти реструктуризації та приватизації лісової промисловості. Розкриваються питання реформування відносин власності у процесі використання і відтворення лісових ресурсів з метою підвищення ефективності, розвитку малих форм господарювання, створення холдингових компаній і перетворення їх у фінансово-промислові групи.

Ключові слова: приватизація лісової промисловості, використання і відтворення лісових ресурсів.

Teacher N.S. Dvoriashyna – European University, Kyiv

The actuality ways of reorganizations owners status on forest resources

The approaches of state management concerning overcome of hard situation in forester of Ukraine have been considered in the partied. New aspects in restructuresation of branch, privatization of forest manufacture, the part of forest fund land and forest sources and relevant improvement of forest management systems. Also mentioned that realization specified issues would support reconstruction of manufacturing structures of the branch, its transformation into different forms of economy, sanction of forest enterprises, increasing of efficiency of forest sourest use, their protection and recreation.

Keywords: privatization of forest manufacture, sanction of forest enterprises.

Стратегічна мета державної політики в сфері лісового господарства – забезпечення збалансованого використання, оптимального відтворення, і охорони лісових ресурсів як важливої складової економіки та екологічної безпеки країни. Серед пріоритетних завдань, спрямованих на досягнення мети, важливе місце займає проблема реформування лісового сектора та на основі різних форм власності на ліси відродження багатокладної ефективної системи господарювання. Економіко-правові засоби, які були плані раніше, залишилися нереалізованими, що негативно відбилося на стані лісів та ефективності їх використання [1, с. 176].

У теоретико-методологічному розумінні власність на ліси (землі лісового фонду і лісові ресурси) є складною категорією, яка акумулює в собі економічні, соціальні, екологічні і правові аспекти. Власність на ліси – це система відносин між людьми в процесі лісгосподарського виробництва, розподілу лісового фонду між різними господарсько-організаційними структурами та право присвоєння ренти, що утворюється в результаті лісокористування. Економічні аспекти відносин власності розкривають сутність її складових,

що відображають функції власності: розпорядження, володіння і користування, в даному випадку – землями лісового фонду і лісовими ресурсами, зокрема. Різні складові відносин власності конкретизуються на різних ієрархічних рівнях і в практичному плані реалізуються відповідно до вимог прийнятої системи реформування економіки і переходу її на ринкові засади [2, с. 176; 3, с. 47-57].

Власність в економічному розумінні, тісно пов'язується з поняттям виробництва, розмір якого визначає її частку (власності), а отже і величину присвоєння [4, с. 81-82; 3, с. 23-25; 5, с. 65-70; 6, с. 5-6]. Взаємозв'язок праці і власності є свідченням її трудового характеру. Якщо власність розглядається як умова присвоєння матеріальних благ, створених працею, то ліси тільки частково опосередковані працею (на 2 %), в принципі вони вважаються продуктами природи (на 98 %). Звідси випливає, що економічна основа для привласнення лісів, (купівлі-продажу) окремими юридичними чи фізичними особами відсутня.

Згідно статті 6 Лісового кодексу України [7, с. 42], "усі ліси... є власністю держави". По суті це означає, що держава від імені народу наділена всіма її повноваженнями (функціями) – розпорядження, володіння і користування. Державна форма власності на ліси задекларована і Основним законом України – Конституцією (хоч це стосовно лісових ресурсів в ній прямо не зазначено). Дана форма власності, на наш погляд, порівняно з іншими, має певні переваги, оскільки на її базі формується національна лісова політика, що передбачає:

- організацію і розробку комплексних державних, регіональних і галузевих програм розвитку і розміщення лісгосподарського виробництва;
- розробку і реалізацію законодавчих та нормативних документів з проблем лісу, охорони, відтворення і використання лісових ресурсів;
- організацію безпечної системи функціонування лісгосподарського виробництва в умовах техногенного забруднення лісів;
- регулювання лісоземельних відносин;
- формування ефективної податкової і фінансово-кредитної політики в галузі;
- здійснення контролю за лісами, наданими у володіння (користування) різним юридичним і фізичним особам.

Викладене вище, однак не означає, що притаманна лісам України винятково державна (загальнонародна) форма власності є бездоганною. Даній формі власності як з економічної, так і соціально-екологічної точки зору, властиві певні негативи. Це відчуження широких мас населення від лісу як засобу виробництва, відрив лісового господарства від інтересів суспільства і екології. Ліси за даних умов належать "усім і нікому". Держава, як свідчить 80-річний досвід, мало зацікавлена в розширенні власної лісосировинної бази, підвищенні продуктивності лісів та посиленні їх екологічних функцій, хоча для цього були реальні можливості і резерви. Функціонування винятково державної форми власності на ліси не узгоджується і з антимонопольним законодавством. Монополісти, в особі існуючих державних структур, діють застарілими методами державного управління, байдужі до назрілих питань реформування лісового фонду і лісового господарства.

Власність на ліси, у розвинутих країнах світу представлена різними формами: державними, приватними та іншими. За даними ООН [8, с.107] на частку приватної форми власності на ліси від їх загальної площі припадає: в Австрії – 82 %, Фінляндії – 65, Норвегії – 80, Франції – 73, Італії – 60, Японії – 58, Швеції – 50, Німеччині – 45, Англії – 57, Швейцарії – 65, США – 61, Канаді – 5 %. При цьому, крім державних органів влади, лісовласниками є підприємства (компанії, об'єднання, фірми) деревообробної промисловості, громадські організації, фінансові структури та приватні особи [8, с.100]. Зокрема, в країнах центральної Європи і Скандинавії до 50-60 % лісів належить фермерам і приватним особам, а підприємствам деревообробної промисловості в середньому до 15 % (Швеція 23 %). Володарем лісів в деяких країнах є місцева влада (Швейцарія) або регіональні уряди (Західна Німеччина). Літературні джерела свідчать [9, с.172], що під впливом регулюючої регіональної політики приватні ліси в окремих країнах Західної Європи стали продуктивними та ефективними в екологічному відношенні, поліпшується система використання, охорони та відтворення лісових ресурсів, відбуваються позитивні структурні зміни в лісовому господарстві.

Подолання кризового стану в лісовому господарстві України бачиться в реформації підходів державного управління, реструктуризації галузі – роздержавленні лісогосподарського виробництва, приватизації частки земель лісового фонду і лісових ресурсів та відповідного удосконалення системи управління лісами і лісокористуванням. Є підстава вважати, що реалізація зазначених питань сприятиме перепрофілюванню виробничих структур галузі, її переходу на багатоукладні форми господарювання, санації лісових підприємств, а звідси – сприятиме підвищенню ефективності використання лісових ресурсів, їх охорони і відтворення.

Приватна власність на ліси має право на існування [10, с.211-215]. В Україні це право стихійно уже започатковано. Згідно з даними обліку лісового фонду, нараховується майже 6.4 тис. га лісів, що знаходяться у користуванні (володінні) окремих громадян. Переваги приватної форми власності відомі. Господарство за даних умов невіддільне від присвоєння продукту своєї праці, а це вагомий стимул розвитку лісогосподарського виробництва, чинник подолання збитковості лісових підприємств та зміцнення їх фінансового становища. При даній формі власності, як відомо, господарство невіддільне від присвоєння продукту своєї праці, що є вагомим стимулом розвитку лісогосподарського виробництва, чинником подолання збитковості лісових підприємств та зміцненням їх фінансового становища. Лісовласники мають можливість вкладати свої капітали у лісовирощування, чим гарантують їх збереження (у вигляді деревини, на корені) від інфляції (кризи). Наділення правами власності дає лісоволодільцям свободу, а отже такі форми господарювання, що відповідають їх вимогам та інтересам. Лісовласники одержують свободу підприємництва, удосконалення процесу виробництва, право розпоряджатися своїми здібностями і результатами праці, за винятком звичайно ренти, відповідних податків і платежів за користування лісоземельними угіддями, лісовими ресурсами та іншими засобами виробництва.

На сьогодні в лісовому господарстві України склалася така ситуація: командно-адміністративні структури ще досить живучі, демократичні перетворення йдуть важко, а інколи гальмуються, становлення приватного сектора затягується, підприємства і відомства цим процесом не займаються. Приватизація лісу сприймається неоднозначно. Такий менталітет державних структур і населення [10, с. 211].

Мета реформування відносин власності на ліси це – не потурання заходу, не забезпечення різноманіття їх форм, а створення умов для найбільш ефективного регулювання процесами використання і відтворення лісових ресурсів. Для цього об'єкти лісового фонду необхідно реструктурувати і на основі еколого-економічної оцінки встановити їх кількісні і якісні параметри та визначити суб'єктів власності. В кінцевому підсумку реалізація питання вимагає:

- проведення лісоземельної реформи, утвердження на землі лісового фонду і лісові ресурси, поряд з державною, інституту приватної власності;
- створення економічного механізму ринкового типу як основної передумови динамічного розвитку лісового господарства та підвищення ефективності використання, охорони і відтворення лісу;
- формування в сфері лісовирощування багатогалузевої виробничої структури на сучасній технологічній основі та на принципово нових засобах виробництва;
- відпрацювання в галузі з різними формами власності і господарювання ефективної структури організації лісового господарства і управління лісами.

Становлення приватного сектора в лісовому господарстві вважається закономірним процесом його розвитку і до цього треба ставитися серйозно. Якщо до проблеми підходити зважено, то на першому етапі приватизації доцільно провести роздержавлення окремих виробничих структур (ділянок) галузі, що виробництва, а після лісових насаджень), що були у користуванні колишніх колгоспів і радгоспів та у підпорядкуванні інших неспеціалізованих відомств, і зараз стали безгосподарними. Нам вбачається, що лісові угіддя, залежно від доцільності і можливості приватизації, можуть бути поділені на відповідні категорії, зокрема:

А. Ліси, що не доцільні до приватизації, до яких необхідно віднести:

- крупні лісові масиви, які посідають домінуюче положення в еколого-економічному плані і становлять основу державної (загальнонародної) власності;
- крупні лісові масиви, що посідають значне положення у лісосировинному балансі країни. Як виняток, частина таких лісів може бути рекомендована до роздержавлення на основі акціонування і продажу акцій трудовим колективам або їх господарським утворенням зі збереженням контрольного пакету акцій за державою;
- лісові масиви соціально-культурного призначення: заповідники, заказники, особливо цінні лісові масиви та особливо захисні насадження.

Б. Ліси, що можливі для приватизації, до яких необхідно віднести:

- відносно невеликі за площею лісові масиви колишніх колгоспів, радгоспів та інших неспеціалізованих організацій, на яких існує ускладнена інтенсифікація лісовирощування та застосування прогресивної технології і техніки. Вказані ділянки лісу доцільно передати у володіння колективам підприємств, або окремим юридичним (фізичним) особам – спеціалістам лісового господарства. Розмір лісових масивів, що передають у володіння, обмежується економічними можливостями майбутніх господарських суб'єктів;

- невеликі за площею відокремлені ділянки лісу, що зосереджені в межах селянських (фермерських) господарств, на яких неможлива організація безперервного лісокористування, передаються у власність на платній (безоплатній) основі. Доцільність приватизації таких ділянок лісу обґрунтована, оскільки держава не завжди має змогу забезпечити їх охорону і збереження;
- лісові насадження (плантації), створено на приватизованих землях, вилучених із сільськогосподарського користування. [1, с.16-23]

У кожному окремому випадку потрібна розумна збалансованість між структурами планово-регульованої економіки в лісовому господарстві і ринковими структурами, особливо на перехідному етапі. У випадках, коли передача лісових угідь у володіння (власність) за політичними мотивами ускладнюється, останні передаються у користування або оренду.

Перш ніж вирішити питання про доцільність тієї чи іншої форми власності, треба чітко визначити, що таке ліс з економіко-правової точки зору і що може бути об'єктом власності. Земля, на якій зростає ліс (лісові насадження), ліс, як окреме угруповання, чи ліс із землею, як органічне поєднання – лісоземельне угіддя. Очевидно, найбільш придатне з юридичної точки зору необхідно вважати останнє – лісоземельне угіддя. Будь-яка ділянка лісу має певну споживчу вартість [7, с.16-18] і може бути залучена в товарний обіг, стати предметом купівлі-продажу, дару, заповідання чи інших цивільно-правових угод. Крім того, є потреба надавати землі у власність для заліснення та розширення площі лісових угідь, необхідність яких з еколого-економічної точки зору, гостро відчувається в Україні. Отже, приватна власність на ліси, очевидно, рано чи пізно з'явиться, і цьому процесу не треба перешкоджати, хоча, як свідчить досвід, остання не завжди є ефективною.

Для приватної власності на ліси характерні і певні недоліки, серед яких необхідно відзначити:

- ігнорування основних принципів лісокористування (комплексності, невиснажливості, соціальної і еколого-економічної ефективності);
- незацікавленість власників в розширенні площі лісів як важливої екологічної домінанти;
- ігнорування інтересів суспільства в забезпеченні держави власними ресурсами лісу;
- ускладненість інтенсифікації лісовирощування, механізації виробництва лісопродукції та координації зусиль лісовласників з питань ведення лісового господарства та збуту лісозаготівельної продукції;
- епізодичність (особливо для дрібних лісовласників) одержання доходів від лісовирощування.

Формування приватної форми власності на лісові ресурси зумовлюється і певними обмеженнями [11, с.272], до числа яких відносяться:

- довготривалість періоду лісовирощування, що є причиною низької ефективності вкладання коштів на ці процеси;
- непомірне велике значення лісу в соціально-екологічній сфері;
- обмеженість лісових ресурсів та їх нераціональне територіальне розміщення;
- ускладнення переходу підприємств лісового господарства на самофінансування;
- невідповідність держави як ідеологічно, так і психологічно до приватизації земель лісового фонду і лісових ресурсів;

- негативне відношення населення до приватної власності на ліси як засоби виробництва;
- недосконалість законодавчого та нормативно-правового забезпечення з питань лісу і лісового господарства стосовно до ринкової системи господарювання.

Приватна власність на ліси поєднана з найманою працею, присвоєнням неоплачуваного додаткового продукту, утворенням абсолютної ренти, конфліктними ситуаціями з природою. Є загроза, що у приватних лісах не виконуватимуться екологічні програми з питань захисту лісів від техногенного забруднення. Але в цивілізованих економічно розвинутих країнах вказані вади, за умови застосування необхідних факторів стимулювання, усуваються.

Оскільки в Україні набирає силу місцеве самоврядування, виникає проблема відродження інституту комунального (муніципального) лісоволодіння – лісоволодіння територіальних громад. Формування комунального лісоволодіння можливе на базі існуючих міських лісів, лісопаркових частин зелених зон та частини лісів колишніх колгоспів, радгоспів, лісоземельних угідь інших фондоутримувачів. Крім того, розширення комунального (громадського) лісоволодіння можливе за рахунок виділення із державного фонду земель окремих ділянок під заліснення, що на наш погляд, сприятиме збільшенню лісового фонду взагалі та поліпшенню екологічної ситуації регіонів країни. Нові лісові масиви можуть створюватися силами і засобами місцевого самоврядування та за рахунок державного бюджету, місцевого та зарубіжного спонсорства.

На базі комунальних лісів (лісоволодінь територіальних громад) може утворитися колективна форма власності (чи комунальна) шляхом реалізації її основних функцій – володіння, користування, а в окремих випадках і розпорядження. Така форма лісоволодіння вважається перехідною – від державної до приватної. На базі лісів, що передаються у колективну власність, організуються відповідні виробничі структури, що здійснюють свої економічні відносини на взаємовигідній договірній основі. Трудові колективи таких структур стають справжніми господарями лісогосподарського виробництва, самостійно вирішують економічні і соціальні завдання, визначають свою виробничу програму, реалізують продукцію лісу, керуючись попитом і пропозицією. Економічні відносини між державою і колективними підприємствами здійснюються на економічних важелях і ринкових засадах.

Відродженню інституту приватного сектора в лісовому господарстві може передувати оренда земель лісового фонду і лісових ресурсів. В оренду можуть передаватися об'єкти лісового господарства фізичним і юридичним особам державою через місцеві органи влади за умови, що ці об'єкти використовуватимуться за цільовим призначенням, відповідно зі встановленими напрямками лісовирощування і лісоексплуатації.

Орендарем може бути будь-яка організація (державна, акціонерна, кооперативна та ін.), а також громадяни, які мають професіональні знання і практичний досвід в галузі лісового господарства. Орендарі повинні проводити лісогосподарські роботи відповідно з інструктивними вказівками державних органів і Лісового кодексу. Виробнича діяльність їх здійснюється власними силами і в цій частині вони нікому не підпорядковуються.

Реформування відносин власності у процесі використання і відтворення лісових ресурсів з метою підвищення ефективності, природокористування включає процеси акціонування лісових підприємств, розвиток малих форм господарювання, створення холдінгових компаній і перетворення їх у фінансово-промислові групи, про що дедалі більше говорять не тільки вчені але й спеціалісти-практики і з цим важко не погодитися [12, с.24-29].

Література

1. **Антоненко П.М.** Охорона лісових ресурсів та еколого-економічна оцінка їх ефективності/ Дис... канд. економ. наук: 08.08.01. – К., 2001. – 190 с.
2. **Власнісний** і господарський механізм в умовах оновлення економіки/ За ред. С.В. Мочерського. – Львів: Світ, 1992. – 176 с.
3. **Мочерський С.В.** Власність і особливості її розвитку в розвинутих країнах// Економіка України. – 1994, № 4. – С. 48-57.
4. **Петров А.П.** Право собственности на леса России// Лесное хозяйство. – 1992, № 10. – С. 23-25.
5. **Харичков С., Рассадников С.** О формах собственности на объекты природно-ресурсного потенциала в Украине// Экономика Украины. – 1996, № 9. – С. 65-70.
6. **Чайка В.Я.** Ліси України – в єдину державну власність// Лісовий журнал. – 1994, № 1. – С. 5-6.
7. **Лісовий кодекс України**// Відомості Верховної Ради України. – 1994, № 17.
8. **Мировые лесные ресурсы** / Перевод с английского В. Ивантера. – М.-Л.: Гослесбумиздат, 1959. – С. 100-107.
9. **Соколов В.И.** Природопользование в США и Канаде: Экономические аспекты. – М.: Наука. – 1990. – 172 с.
10. **Коваль Я.В.** Реформування лісоземельних відносин в Україні// "Власнісний статус і проблеми раціонального використання земель": Зб. статей за матеріалами Міжнар. наук. конф. У 2-х ч. Ч. 2. – К.: РВПС України НАН України, 2000. – С. 211-215.
11. **Коваль Я.В.** Економічна оцінка лісових ресурсів: методологія, методика, практика. – К.: Наука, 1998. – 44 с. (Препр./ НАН України, РВПС України; 3-89).
12. **Варанкин В.В.** Методологические основы рациональной оценки природных ресурсов. – М.: Наука, 1974. – 240 с.

УДК 630*616.9-036:616.989 *Доц. І.В. Делеган, канд. с.-г. наук – НЛТУ України*

ПРОСТОРОВО-ЕКОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ІСНУВАННЯ ПРИРОДНИХ ВОГНИЩ РАБІЧНОЇ ІНФЕКЦІЇ НА ЗАХОДІ УКРАЇНИ

Показано, що складність будови природно-територіальних комплексів перебуває у системному зв'язку з біотичними компонентами ландшафту і визначає закономірності розміщення на території елементарних вогнищ рабічної інфекції. Для боротьби зі сказом рекомендується орієнтуватися не на винищення окремих видів тварин на великій території, а на виявлення елементарних вогнищ і проведення в них комплексу профілактичних заходів.

Ключові слова: природно-територіальні комплекси, рабічна інфекція.

Doc. I.V. Delehan – NUFWT of Ukraine

Space-ecological foundations of the local foci of rabic infection in west Ukraine

The structural complication when the natural-territorial complexes bears a systems relation the landscape biotic components and determines the distribution patterns on the